

DE GEVOLGEN VAN PRIJSVERANDERINGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

door drs. R. H. Veenstra

1 Inleiding

In het nummer van november 1979 van dit maandblad heeft R. de Koning enige recente ontwikkelingen in Groot-Brittannië en Ierland met betrekking tot „Current Cost Accounting” besproken. In het bijzonder heeft hij zich gericht op de invloed van de financieringsverhoudingen op de resultaatbepaling.¹⁾ De Koning beperkt zich echter niet tot een bespreking van de ontwikkelingen in genoemde landen, doch trekt na een uiterst summiere behandeling van de ontwikkelingen in Nederland een aantal onduidelijke, maar vergaande conclusies ten aanzien van de stand van de theorie in ons land. De onduidelijkheid wordt nog versterkt doordat De Koning oproept tot verdere ontwikkelingen in de theorie om „ook een theoretische grondslag” te geven aan „afwijkingen van de vervangingswaardetheorie zoals . . . het achterwege laten van inhaalafschrijvingen en het niet onderscheiden van werkelijke en normale voorraden bij herwaarderingen”, zonder de genoemde problematiek zelfs maar summier toe te lichten.²⁾ De formulering van deze probleemstelling door De Koning is op zichzelf ook niet erg gelukkig. Een slechte verstaander zou immers kunnen menen dat De Koning slechts belangstelling heeft voor doelredeneringen die aan zijn wensen tegemoetkomen. Dit kan uiteraard niet zo bedoeld zijn.

Gezien het grote belang van genoemde onderwerpen voor de verdere ontwikkeling - zowel nationaal als internationaal - van de jaarverslaglegging op basis van actuele waarde, zal ik hieronder proberen om enkele naar mijn mening in het artikel van De Koning voorkomende misverstanden op te helderen en voorts wil ik gaarne ingaan op de in het slot van zijn artikel geformuleerde - hiervoor gememoreerde - probleemstelling. Achtereenvolgens worden besproken:

- de invloed van de financieringsverhoudingen op de resultaatbepaling (par. 2);
- inhaalafschrijvingen (par. 3);
- „het niet onderscheiden van werkelijke en normale voorraden bij herwaarderingen” (par. 4).

Vervolgens worden in par. 5 de conclusies uit de voorafgaande paragrafen besproken tegen de achtergrond van de in de vervangingswaardetheorie gehanteerde instandhoudingsgedachte.

---

¹⁾ R. de Koning: „De 'monetary working capital adjustment' in exposure draft 24 van het Britse Accounting Standards Committee”, MAB november 1979, blz. 516 e.v.

²⁾ t.a.p. blz. 524.

2 De invloed van de financieringsverhoudingen op de resultaatbepaling

In zijn „eigen standpuntbepaling” komt De Koning op blz. 524 tot de conclusie dat:

- a. „de vraag of al dan niet bij de resultaatbepaling een financieringsresultaat in aanmerking moet worden genomen niet zo belangrijk” . . . is, „mits men maar afstand neemt van het postulaat van de vervangingswaardetheorie, dat de door waardestijging ontstane vermogensaanwas nimmer uitkeerbaar zou zijn”;
- b. „omdat van de resultaatbepaling in elk geval een zekere graad van objectiviteit wordt verwacht, . . . het doelmatig”. . . moet worden geacht . . . „het financieringsresultaat, dat zoals wij zagen onvermijdelijk belangrijk subjectieve elementen bevat, daarbuiten te laten, ook al lijkt het resultaatkarakter ervan onbetwistbaar”. (De Koning voegt hier nog wel aan toe dat hij zich kan voorstellen „dat men zich bijv. in het kader van de winstbestemming rekenschap geeft van het financieringsresultaat”.)

Wij zullen beide conclusies achtereenvolgens bespreken.

De conclusie ad a is onduidelijk. De vraag of een financieringsresultaat in aanmerking moet worden genomen is zowel in theorie als voor toepassingen in de praktijk *wel belangrijk*, omdat het al of niet in aanmerking nemen hiervan in de regel een belangrijke invloed zal hebben op het vast te stellen periode-resultaat. Dat de vraag of een financieringsresultaat in aanmerking moet komen afhankelijk is van de uitgangspunten die gekozen zijn voor de resultaatbepaling, doet geen afbreuk aan het belang van deze vraag. Wel is het zo dat, indien bij toepassing van het vervangingswaardestelsel het gebruikelijke instandhoudingspostulaat wordt losgelaten, een financieringsresultaat zoals dit aan het eind van deze paragraaf wordt beschreven niet meer afzonderlijk in aanmerking behoeft te worden genomen.

Met betrekking tot *de conclusie ad b* vind ik het onbevredigend om, hoewel „het resultaatkarakter van het financieringsresultaat” onbetwistbaar is, het financieringsresultaat desondanks buiten de resultaatbepaling te laten omdat het financieringsresultaat belangrijke subjectieve elementen zou bevatten. De Koning introduceert mijns inziens de subjectieve elementen zelf door een (vaste) normatieve verhouding tussen vreemd en eigen vermogen te introduceren, en vervolgens deze eenmaal gekozen verhouding als een soort instandhoudingspostulaat te hanteren. Het financieringsresultaat is dan in het voorbeeld dat De Koning in zijn artikel geeft, eenvoudig het overschot aan geldmiddelen dat ontstaat doordat . . . „de terugkeer naar de normatieve verhouding via de waardenkringloop min of meer automatisch plaats”. . . vond. De Koning relateert terecht deze conclusie door na het gegeven voorbeeld toe te voegen: „In andere gevallen, bijv. met betrekking tot langlopende schulden, ontbreekt dit directe verband met de waardenkringloop en blijft deze aanpassing . . . wellicht achterwege”. Dat De Koning de normatieve verhouding tussen eigen en vreemd vermogen introduceert, is des te opmerkelijker omdat op blz. 521 wordt gesteld dat de Britse aanbevelingen uitgaan van de werkelijke financieringsverhoudingen. De introductie van deze normatieve verhouding vindt door De Koning plaats als het - naar mijn mening niet overtuigende - antwoord op het hieronder te bespreken eerste door hem genoemde „bezwaar” dat een

ongunstige vermogensverhouding zou worden „beloond” met een extra financieringsresultaat.

Ten aanzien van de door De Koning weergegeven en besproken „bezwaren tegen het in aanmerking nemen van een financieringsresultaat bij de resultaatbepaling” volsta ik met enkele opmerkingen. Het is naar mijn mening een tekortkoming dat de bronnen van het drietal door De Koning genoemde bezwaren niet zijn aangegeven, en dat de bezwaren evenmin duidelijk zijn gemotiveerd.

Het eerstgenoemde bezwaar zou zijn dat het in aanmerking nemen van een financieringsresultaat betekent dat een onderneming waarbij de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen ongunstig is, hiervoor zou worden beloond met extra gunstige financieringsresultaten bij prijsstijging. Dit bezwaar is volgens De Koning juist. Dat dit inderdaad een *bezwaar* is, wordt niet toegelicht. Naar mijn mening is deze stelling in zijn algemeenheid niet juist. Bij toepassing bijvoorbeeld van het hieronder beschreven aangepaste instandhoudingspostulaat is een dergelijke consequentie zeker niet zonder meer een bezwaar, maar eenvoudig één element van de perioderesultaatbepaling.

Het tweede door De Koning genoemde bezwaar is dat de bepaling van een financieringsresultaat slechts mogelijk is nadat op enigerlei wijze het eigen en vreemd vermogen zijn toegerekend aan de materiële en monetaire activa. De Koning verzet zich mijns inziens terecht tegen deze „partiële” beschouwingwijze, maar het is te betreuren dat de aangevoerde argumenten niet duidelijker zijn uitgewerkt, daar de gewraakte opvattingen onder meer naar voren komen in de Hyde Guidelines en ED 24. Gegeven het feit dat De Koning in het bijzonder ED 24 als onderwerp van bespreking heeft gekozen, zou een uitvoeriger bespreking op zijn plaats zijn geweest.

Het derde door De Koning genoemde bezwaar is dat het moment van realisatie van het financieringsresultaat niet vast te stellen zou zijn. Dit bezwaar wordt niet toegelicht, zodat de aard van dit „bezwaar” niet duidelijk wordt. De Koning komt overigens op grond van de hierboven reeds weergegeven gedachten-gang over de terugkeer tot de normatieve verhouding tussen eigen en vreemd vermogen, tot de conclusie dat dit bezwaar niet houdbaar is.

Op blz. 520 wekt De Koning ten onrechte de suggestie dat in Nederland in het kader van de vervangingswaardetheorie alleen Van der Schroeff gekomen is tot een nadere beschouwing van de betekenis van de financieringsverhoudingen voor de resultaatbepaling. Dit is niet juist. Te noemen zijn onder anderen Van Kampen en Scheffer die reeds in 1956 resp. 1959 hebben gewezen op de invloed van de financiering met vreemd vermogen.³⁾ Ik laat hierbij in het midden of deze behoren tot de door De Koning ten tonele gevoerde categorie van „vervangingswaarde-apostelen”. Afgezien van deze onjuiste suggestie is het te betreuren dat De Koning - wellicht juist door dit misverstand - verzuimd heeft de hier te lande ontwikkelde ideeën in zijn beschouwingen te betrekken. De door De Koning gesignaleerde bezwaren gelden naar mijn mening namelijk niet indien het instandhoudingspostulaat zodanig wordt aangepast dat de ver-

³⁾ Drs. L. van Kampen jr.: „Afschrijvingen bij gestegen prijsniveau”, MAB februari 1956.
Prof. Dr. C. F. Scheffer: „Vervangingswaardeleer en financiering”, MAB december 1959.

mogenstoening uit herwaardering (incl. eventuele inhaalafschrijvingen) slechts als objectief gebonden vermogensaanwas wordt beschouwd *voor zover de onderneming met eigen vermogen is gefinancierd*. Het resterende deel van de vermogenstoening kan als winst door financiering met (nominaal gelijk blijvend) vreemd vermogen worden gezien. Toepassing van dit aangepaste instandhoudingspostulaat is naar mijn mening een verbetering ten opzichte van het „klassieke” postulaat volgens de vervangingswaardetheorie. Voor een nadere bespreking van dit systeem wordt korthedshalve verwezen naar een door mij geschreven artikel in dit maandblad van januari 1976 (par. 5 De rol van de financiering met vreemd vermogen) en de daar vermelde literatuur.⁴⁾

3 Inhaalafschrijvingen

In het genoemde nummer van januari 1976 van dit maandblad is deze problematiek uitvoerig door mij aan de orde gesteld. De vraag die De Koning op blz. 524 stelt om ook een theoretische grondslag te geven aan de „afwijking” van de vervangingswaardetheorie om inhaalafschrijvingen achterwege te laten, heb ik toen als volgt beantwoord:

- a. bij handhaving van de „klassieke” periodewinstconceptie die uitgaat van het instandhouden van de bron, blijven inhaalafschrijvingen theoretisch noodzakelijk om tot een sluitende theorie te komen;
- b. praktisch speelt de diversiteitsfactor een matigende rol voor wat betreft de hoogte van de „verliezen” door inhaalafschrijvingen;
- c. het onderkennen van financieringsvoordelen door financiering met vreemd vermogen is op zichzelf een welkome aanvulling op de „klassieke” periodewinstbenadering, doch deze aanvulling staat principieel los van de inhaalafschrijvingen.

In genoemd artikel zijn bovenstaande conclusies uitvoerig gemotiveerd; wellicht dat kennisneming hiervan tot nieuwe gezichtspunten kan leiden. Met de genoemde conclusies is de problematiek overigens verre van uitgeput. Zo zijn noch de subjectieve elementen die bij de bepaling van inhaalafschrijvingen een belangrijke rol spelen weggenomen, noch de weerstand die in de praktijk bestaat om deze consequentie van de vervangingswaardetheorie te aanvaarden in situaties waarin niet of nauwelijks van diversiteit sprake is. Voorts acht ik het een bezwaar van de „klassieke” behandeling van inhaalafschrijvingen dat ten onrechte de suggestie wordt gewekt dat een zo groot mogelijke spreiding van tijdstippen van aanschaffing en vervanging van duurzame produktiemiddelen steeds de voorkeur verdient, omdat daarmee „verliezen uit inhaalafschrijvingen” zoveel mogelijk zouden worden voorkomen. Voor de uitwerking van deze en andere met „inhaalafschrijvingen” samenhangende aspecten wordt eveneens korthedshalve verwezen naar mijn eerder genoemde artikel.

4 „Het niet onderscheiden van werkelijke en normale voorraden bij herwaarderingen”

Een van de voorbeelden die De Koning op blz. 524 geeft van conclusies van de vervangingswaardetheorie die wel zijn losgelaten, is „het niet onderschei-

---

⁴⁾ Drs. R. H. Veenstra: „Inhaalafschrijvingen, winstbepaling, financieringsstructuur en vervangingsbeleid”, MAB januari 1976. Voor de verwerking van de vennootschapsbelasting over de herwaardering bij toepassing van onder meer dit stelsel, wordt verwezen naar: Drs. R. H. Veenstra: „De vennootschapsbelasting over de vermogenstoening door herwaardering van produktiemiddelen en de jaarrekening”, MAB juli/augustus 1977.

den van werkelijke en normale voorraden bij herwaarderingen". Eveneens ten aanzien van deze „afwijking” ziet De Koning met belangstelling ontwikkelingen in de theorie tegemoet die hieraan een theoretische grondslag geven. Naar mijn mening is het onderscheid tussen normale voorraden (die in het bedrijf een blijvende plaats innemen) en speculatieve voorraden voor het inzicht en daarmee voor de beoordeling van inkoop- en voorraadbeleid zonder meer al onmisbaar. Bij hantering van een substantialistisch instandhoudingspostulaat is dit onderscheid eveneens onmisbaar, omdat hierin het criterium ligt om te onderscheiden of vermogensaanwas door herwaardering objectief aan het bedrijf gebonden is, dan wel of de vermogensaanwas (na realisatie) tot de periodewinst behoort (en derhalve subjectief te bestemmen is). Naar mijn mening kan de theoretische grondslag voor de door De Koning gewenste „afwijking” in het kader van de periodewinstbepaling dan ook alleen worden gegeven indien de instandhoudingsgedachte van de vervangingswaardetheorie wordt losgelaten. In par. 5 kom ik hierop terug. Overigens is het voor praktische toepassing van betekenis dat „normale” voorraad niet dient te worden opgevat als één bepaald niveau, doch dat de „normale” voorraden zich uiteraard zullen bewegen tussen nader te bepalen minimum- en maximum-niveaus, waarbinnen van „speculatie” geen sprake zal zijn.

5 Instandhouding van de bron

Essentieel voor de oplossing van de door De Koning behandelde c.q. genoemde problemen is de inhoud die wordt gegeven aan het begrip periodewinst. Dit impliceert mijns inziens dat geen enkele oplossing absoluut juist kan zijn, doch dat maximaal bereikt kan worden dat de oplossingen voor de verschillende zich voordoende problemen consequent worden afgeleid uit de uitgangspunten of postulaten die zijn gekozen. Dit maximum dient naar mijn mening tevens het minimum te zijn, zodat we niet tevreden mogen zijn met ongefundeerde „afwijkingen”. Wil een discussie derhalve zinvol zijn, dan dient deze mijns inziens primair over de uitgangspunten te gaan. In de „klassieke” vervangingswaardetheorie is een van de centrale uitgangspunten het substantialistische instandhoudingspostulaat, waar overigens een verschillende theoretische inhoud aan wordt gegeven (bijvoorbeeld instandhouding van de winstbron, instandhouding van de relatieve plaats in de maatschappelijke voortbrenging, instandhouding van de functieervulling, e.d.). De uitkomsten uit de voorafgaande paragrafen dienen derhalve in ieder geval - wellicht onder meer - aan dit uitgangspunt te worden getoetst. Het blijkt dan dat de problematiek met betrekking tot de invloed van de financieringsverhoudingen op de resultaatbepaling naar mijn mening vrij eenvoudig is op te lossen binnen de vervangingswaardetheorie door het instandhoudingspostulaat aan te passen zoals is aangegeven in par. 2.

Een dergelijke eenvoudige oplossing is er voor de door De Koning geuite wensen met betrekking tot de inhaalafschrijvingen en het onderscheid tussen normale en speculatieve voorraden niet. Voor wat betreft de inhaalafschrijvingen worden de niet gewenste bijwerkingen slechts gematigd door de diversiteitsfactor. Dit neemt de praktische bezwaren niet weg dat de schatting van inhaalafschrijvingen een uiterst subjectieve aangelegenheid is, waarbij de hier-

boven genoemde verschillende interpretaties van de instandhouding van de bron een grote invloed kunnen gaan uitoefenen en waarbij nog afgezien daarvan toch al beleidsvoornemens voor en productie-, markt- en kosten-verhoudingen in de (soms verre) toekomst een dominerende plaats innemen. Zoals in par. 4 is besproken is de door De Koning gewenste oplossing voor het achterwege laten van het onderscheid tussen normale en speculatieve voorraad in het kader van de periodewinstconceptie van de „klassieke” vervangingswaardetheorie er evenmin. Dit staat los van de vraag of dit wel zo gewenst is.

Geconcludeerd wordt dat van de hierboven behandelde onderwerpen, alleen de inhaalafschrijvingen in de praktijk vervelende consequenties meebrengen voor het gehanteerde instandhoudingspostulaat. Deze consequenties zijn zeker tezamen met de in dit artikel niet besproken consequenties van een in dit kader juiste behandeling van de belastinglatenties verband houdende met herwaarderingen ⁵⁾ echter wel zo ernstig dat het naar mijn mening gewenst is te overwegen om het instandhoudingspostulaat uit de periodewinst volgens de vervangingswaardetheorie te schrappen. Zoals ik in mijn eerder genoemde artikel van januari 1976 heb verdedigd, zou heel goed aansluiting gezocht kunnen worden bij de gedachte die Bakker⁶⁾ reeds geruime tijd geleden heeft ontwikkeld. Het periodewinstbegrip wordt daarmee veel meer gericht op het vaststellen van de uitkomsten van het in het verleden gevoerde beleid, en in de bepaling van het perioderesultaat spelen elementen van toekomstig beleid en toekomstige ontwikkelingen slechts een ondergeschikte rol. Naar mijn mening is het in ieder geval beter om te pogen tot betere uitgangspunten voor de resultaatbepaling te komen, dan om „de vervangingswaardetheorie” toe te passen, maar daarbij de toepassing van „lastige” onderdelen van de theorie achterwege te laten, vooruitlopend op de theoretische fundering van dergelijke „afwijkingen”.

---

⁵⁾ Vgl. bijvoorbeeld:

- Drs. R. H. Veenstra: „Belastinglatenties bij herwaardering van duurzame produktiemiddelen”, in Audite Auditores, afscheidsbundel voor prof. A. M. van Rietschoten, Amsterdam/Antwerpen 1978.
- Drs. M. A. van Hoepen: „De presentatie in de jaarrekening van de belasting over de „schijnwinst” op vaste activa”, MAB januari 1977.
- Drs. R. H. Veenstra: „De vennootschapsbelasting over de vermogenstoename door herwaardering van produktiemiddelen en de jaarrekening”, MAB juli/augustus 1977.

⁶⁾ Dr. O. Bakker: „Bedrijfsuishoudkunde, deel III, Balansleer”, Purmerend 1947.

Drs. R. H. Veenstra: „Inhaalafschrijvingen, winstbepaling, financieringsstructuur en vervangingsbeleid”, MAB, januari 1976.